

Operační systémy 1

Řízení výpočtu, volání podprogramů

Petr Krajča

Katedra informatiky
Univerzita Palackého v Olomouci

- jednotlivé operace nastavují hodnoty bitů v registru EF
- záleží na operaci, které příznaky nastavuje
- **příznaky pro řízení výpočtu**
 - SF (sign flag) – podle toho, jestli výsledek je nezáporný (0) nebo záporný (1)
 - ZF (zero flag) – výsledek byl nula
 - CF (carry flag) – výsledek je větší nebo menší než největší/nejmenší možné číslo
 - OF (overflow flag) – příznak přetečení znaménkové hodnoty mimo daný rozsah
- **další příznaky**
 - AF (auxiliary carry flag) – přenos ze čtvrtého do pátého bitu (BCD čísla)
 - PF (parity flag) – nastaven na jedna při sudé paritě (pouze dolních 8 bitů)
- **řídící příznaky**
 - TF (trap flag) – slouží ke krokování
 - DF (direction flag) – ovlivňuje chování instrukcí blokového přesunu
 - IOPL (I/O privilege level) – úroveň oprávnění (2 bity, pouze jádro)
 - IF (Interrupt enable flag) – možnost zablokovat některá přerušení (pouze jádro)

- procesor zpracovává jednu instrukci za druhou (pokud není uvedeno jinak) \implies skok
- nepodmíněný skok
 - operace `JMP r/m/i` – ekvivalent `GOTO` (použití při implementaci smyček)
- není přítomná operace ekvivalentní `if`
- podmíněný skok je operace ve tvaru `Jcc`, provede skok na místo v programu, pokud jsou nastaveny příslušné příznaky
- např. `JZ i` (provede skok, pokud výsledek předchozí operace byl nula), dále `JNZ`, `JS`, `JNS`, ...

Porovnávání čísel

- srovnání čísel jako rozdíl (operace `CMP r/m, r/m/i`, je jako `SUB`, ale neprovádí přiřazení)
- `JE` skok při rovnosti, `JNE`, při nerovnosti (v podstatě operace `JZ` a `JNZ`)
- a další operace

00000000 <main>:

0:	8b 4c 24 04	mov	ecx,DWORD PTR [esp+0x4]
4:	b8 01 00 00 00	mov	eax,0x1
9:	83 f9 00	cmp	ecx,0x0
c:	0f 8e 0a 00 00 00	jle	1c <main+0x1c>
12:	f7 e9	imul	ecx
14:	83 e9 01	sub	ecx,0x1
17:	e9 ed ff ff ff	jmp	9 <main+0x9>
1c:	c3	ret	

- příklad použití
- podmíněné skoky po porovnání neznaménkových hodnot

instrukce	alt. jméno	příznaky	podmínka
JA	JNBE	$(CF \text{ or } ZF) = 0$	$A > B$
JAE	JNB	$CF = 0$	$A \geq B$
JB	JNAE	$CF = 1$	$A < B$
JBE	JNA	$(CF \text{ or } ZF) = 1$	$A \leq B$

- podmíněné skoky po porovnání znaménkových hodnot

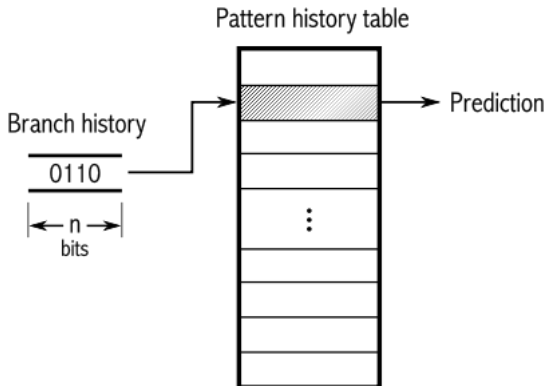
instrukce	alt. jméno	příznaky	podmínka
JG	JNLE	$(SF = OF) \ \& \ ZF = 0$	$A > B$
JGE	JNL	$(SF = OF)$	$A \geq B$
JL	JNGE	$(SF \neq OF)$	$A < B$
JLE	JNG	$(SF \neq OF) \text{ nebo } ZF = 1$	$A \leq B$

- pro snadnější implementaci cyklů byly zavedeny speciální operace
- JECXZ, JCXZ – provede skok, pokud registr ECX/CX je nulový (není potřeba explicitně testovat ECX)
- LOOP – odečte jedničku od ECX, a pokud v registru ECX není nula, provede skok

Poznámky

- uvádí se, že složené operace jsou pomalejší než jednotlivé kroky
- (obecně) podmíněné skoky zpomalují běh programu \implies zrušení výpočtu v pipeline
- procesory implementují různé heuristiky pro odhad, jestli daný skok bude proveden
 - statický přístup (např. u skoků zpět se předpokládá, že budou provedeny)
 - dynamický přístup (na základě historie skoků se rozhodne)
 - náповěda poskytnutá programátorem (příznak v kódu)

- procesory používají kombinace výše zmíněných metod (hlavně dynamický odhad); různé metody
- čtyřstavové počítadlo:
- při každém průchodu procesor ukládá do Branch Prediction Buffer (2b příznak, jestli byl skok proveden, nebo ne) a postupně přechází mezi čtyřmi stavy:
 - 11 – strongly taken
 - 10 – weakly taken
 - 01 – weakly not taken
 - 00 – strongly not taken
- až na stav 00 předpokládá, že skok bude proveden
- velikost BPB a počáteční stav počítadla se mezi procesory liší
- problém: pravidelné střídání úspěšnosti \implies dvouúrovňový odhad (vzor chování)

- pro každý vzor existuje odhad založený na výše zmíněném přístupu
- velikost vzoru závisí na procesoru
- globální vs. lokální tabulka

- procesor má vyčleněný úsek paměti pro zásobník (LIFO) \implies pomocné výpočty, návratové adresy, lokální proměnné, ...
- vyšší prog. jazyky obvykle neumožňují přímou manipulaci se zásobníkem (přesto má zásadní úlohu)
- procesory i386 mají jeden zásobník, který roste shora dolů
- registr ESP ukazuje na vrchol zásobníku (`mov eax, [esp]` načte hodnotu na vrcholu zásobníku)
- uložení/odebrání hodnot pomocí operací:

```
PUSH r/m/i           ;; sub esp, 4
                      ;; mov [esp], op1
```

```
POP r/m              ;; mov op, [esp]
                      ;; add esp, 4
```

- registr ESP musí vždy obsahovat číslo, které je násobek čtyř

- k volání podprogramu se používá instrukce CALL r/m/i \implies uloží na zásobník hodnotu registru IP a provede skok

```
push eip                ;; tato operace neexistuje
jmp <addr>
```

- k návratu z funkce se používá instrukce RET \implies odebere hodnotu ze zásobníku a provede skok na adresu danou touto hodnotou

```
add esp, 4
jmp [esp - 4]
```

- použití zásobníku umožňuje rekurzi

- předání parametrů
- vytvoření lokálních proměnných
- provedení funkce
- odstranění informací ze zásobníku
- návrat z funkce, předání výsledku

- způsob, jakým jsou předávány argumenty funkcím, jsou jen konvence (specifické pro překladač, i když často součástí specifikace ABI OS)
- předávání pomocí registrů (dohodnou se urč. registry), příp. zbývající argumenty se uloží na zásobník
- předávání argumentů čistě přes zásobník
- kdo odstraní předané argumenty ze zásobníku? (volaná funkce nebo volající?)
- Konvence C (cdecl)
 - argumenty jsou předané čistě přes zásobník
 - zprava doleva
 - argumenty ze zásobníku odstraňuje volající
 - umožňuje funkce s proměnlivým počtem parametrů
- Konvence Pascal (pascal)
 - argumenty jsou předané čistě přes zásobník
 - zleva doprava
 - argumenty ze zásobníku odstraňuje volaný
 - neumožňuje funkce s proměnlivým počtem parametrů

- Konvence fastcall (fastcall, msfastcall)
 - první dva parametry jsou předány pomocí ECX, EDI
 - zbylé argumenty jsou na zásobníku zprava doleva
 - argumenty ze zásobníku odstraňuje volaný
 - mírně komplikuje funkce s proměnlivým počtem parametrů
 - pod tímto jménem mohou existovat různé konvence
- návratová hodnota se na i386 obvykle předává pomocí registru EAX, příp. EDI:EAX
- větší hodnoty předávané odkazem

Rámec funkce (stack frame)

- při volání funkcí se na zásobníku vytváří tzv. rámec (stack frame)
- obsahuje předané argumenty, adresu návratu, příp. lokální proměnné
- k přístupu k tomuto rámci se používá registr EBP

Volání funkce

- 1 na zásobník jsou uloženy parametry funkce zprava doleva (`push <arg>`)
- 2 zavolá se funkce (`call <adresa>`), na zásobník se uloží adresa návratu
- 3 funkce uloží obsah registru EBP na zásobník (adresa předchozího rámce)
- 4 funkce uloží do registru EBP obsah ESP (začátek nového rámce)
- 5 vytvoří se na zásobníku místo pro lokální proměnné
- 6 na zásobník se uloží registry, které se budou měnit (`push <reg>`)

Návrat z funkce

- 1 obnovíme hodnoty registrů (které byly umístěny na zásobník `pop <reg>`)
- 2 odstraníme lokální proměnné (lze k tomu použít obsah EBP)
- 3 obnovíme hodnotu EBP
- 4 provedeme návrat z funkce `ret`
- 5 odstraníme argumenty ze zásobníku (lze použít přičtení k ESP)

```

    ...
    argument n
    ...
EBP + 12  --> argument 2
EBP + 8   --> argument 1
           návratová adresa
           původní EBP
EBP - 4   --> první lokální proměnná
EBP - 8   --> druhá lokální proměnná
           ...
ESP      --> poslední lokální proměnná
```

Volání funkce

```
push arg2      ;; druhý argument
push arg1      ;; první argument
call func
add esp, 8      ;; odstraní oba argumenty ze zásobníku
```

Tělo funkce

```
push ebp
mov ebp, esp
sub esp, n      ;; vytvoří místo pro lokální proměnné
push ...        ;; uloží obsah používaných registrů
...             ;; tělo funkce
pop ...         ;; vrátí hodnoty registrů do původního stavu
mov esp, ebp    ;; odstraní lokální proměnné
pop ebp
ret
```


- první argument leží na adrese $[ebp + 8]$, druhý na $[ebp + 12]$, atd.
- první lokální proměnná na $[ebp - 4]$, druhá na $[ebp - 8]$, atd.

Uchovávání registrů

- uchovávání všech použitých registrů na začátku každé funkce nemusí být efektivní
- používá se konvence, kdy se registry dělí na
 - *callee-saved* – o uchování hodnot se stará volaný (EBX, ESI, EDI)
 - *caller-saved* – o uchování hodnot se stará volající (EAX, ECX, EDX)
- po návratu z funkce mohou registry EAX, ECX a EDX obsahovat cokoliv

- mechanismus umožňující reagovat na asynchronní události
- nejčastěji vyvolané vnějším zařízením (např. stisk klávesnice, příchod síťového paketu), které vyžaduje CPU
- pokud vznikne přerušení (Interrupt Request – IRQ; testuje se po provedení instrukce), činnost procesoru je zastavena a je vyvolána *obsluha přerušení*
- po skončení obsluhy přerušení program pokračuje tam, kde byl přerušen
- obslužné rutiny – velice podobné běžným funkcím
- procesor ví, kde jsou uloženy obslužné rutiny přerušení \implies číslo přerušení \implies vektor přerušení (pole adres)
- souběh více přerušení \implies řadič přerušení
 - přerušení je možné přerušit
 - přerušení nelze přerušit (řazení přerušení)
 - systém priorit (přerušení s nižší prioritou nemůže přerušit, pokud již běží přerušení s vyšší a musí počkat)
- maskovatelné a nemaskovatelné přerušení (lze/nelze blokovat)

- na x86 256 přerušeni (prvních 32 speciální určené pro výjimky)
- adresa tabulky přerušeni (IDT – Interrupt Descriptor Table) uložena v registru IDTR
- při přerušeni se na zásobník uloží aktuální adresa (CS+EIP) + EFLAGS
- obslužná rutina obvykle ukládá i ostatní registry
- provede se obsluha přerušeni
- návrat z obsluhy přerušeni je realizovaný operací IRET

Další užití systému přerušeni

- ošetření výjimek (dělení nulou, neplatná operace)
- debugování (krokování, breakpointy)
- explicitní vyvolání přerušeni operace INT \implies systémové volání

Vector	Description
0	Division by zero
6	Invalid instruction
7	No coprocessor
8	Double fault
14	Page fault
32	IRQ0: Timer
33	IRQ1: Keyboard
34	IRQ2: PIC cascading
38	IRQ6: Floppy
46	IRQ14: Disk controller
128 (0x80)	System call (Linux defined)
129-238	External inputs
239	Local APIC timer interrupt
251-253	Interprocessor interrupts

Aktivní čekání

- procesor pracuje se zařízením přímo (instrukce in, out – zápis/čtení hodnoty z portu)
- výpočetně náročné (obzvlášť přenosy velkých dat); omezené na speciální operace (jen zápis/čtení)

DMA

- řadič DMA dostane požadavek: čtení/zápis + adresu v paměti
- předá požadavek řadiči zařízení (např. disku)
- zapisuje/čte data z/do paměti
- dokončení je oznámeno řadiči DMA
- DMAC vyvolá přerušení
- př. Tan p.277

Sdílení paměťového prostoru

- zařízení mají přímý přístup k operační paměti

- od operačního systému očekáváme:
 - správu a sdílení procesoru (možnost spouštět více procesů současně)
 - správu paměti (procesy jsou v paměti odděleny)
 - komunikaci mezi procesy (IPC)
 - obsluhu zařízení a organizaci dat (souborový systém, síťové rozhraní, uživatelské rozhraní)
- není žádoucí, aby:
 - každý proces implementoval tuto funkcionalitu po svém
 - každý proces měl přístup ke všem možnostem hardwaru
- \Rightarrow jádro operačního systému \Rightarrow sdílení funkcionality, zajištění bezpečnosti/konzistence systému
- CPU různé režimy práce:
 - privilegovaný (kernel mode) – běží v něm jádro OS (umožňuje vše)
 - neprivilegovaný (user mode) – běží v něm aplikace (některé funkce jsou omezeny)
- existují i další módy, moc se nepoužívají; x86 má čtyři módy označované jako ring 0-3; (OS/2 používá tři úrovně oprávnění, VMS čtyři – kernel, executive, supervisor a user)

- přepnutí do režimu jádra přes výjimku, přerušení nebo systémové volání
- **systémové volání:** komunikace aplikace s jádrem OS pomocí přesně definovaného rozhraní
- přepnutí do režimu jádra by mělo být co nejrychlejší
- různé metody

SW přerušení

- OS má definované číslo přerušení obsluhující systémová volání (Linux: 0x80, Windows NT: 0x2e, MS-DOS: 0x21)
- je zvolen jeden registr (na i386 typicky EAX), který udává číslo požadavku (např. otevření souboru, atd.)
- ostatní registry slouží k předání argumentů (příp. se použije zásobník)
- je vyvoláno SW přerušení

Speciální instrukce

- pro zrychlení systémových volání bývají do ISA začleněny speciální instrukce
- i386: SYSENTER/SYSCALL, SYSEXIT/SYSRET

Volací brány (call gates)

- zvláštnost x86
- volá se specifická funkce, která se postará o přechod z jednoho módu do druhého
- využívá se mechanismus spojený se segmentací
- možnost přecházet mezi různými úrovněmi oprávnění
- používaly je Windows NT (přesun ke specializovaným instrukcím)

Poznámka

- procesory x86 mají možnost běžet v několika režimech
- pro jednoduchost uvažujeme pouze *chráněný mód* (*protected mode*), kde je výše zmíněná funkcionality k dispozici
- ve starším *reálném módu* není možné od sebe oddělit jádro a aplikace
- podobně i u dalších jednodušších procesorů

MS-DOS

- poskytoval své služby pod přerušením 0x21
- aplikace i OS ve stejném režimu \implies vše povoleno

BIOS

- zajišťuje základní operace počítače (rodina PC)
- obslužné rutiny BIOSu navázány na přerušování (0x10 – obrazovka, 0x13 – práce s diskem, 0x16 klávesnice)
- současné OS jej převážně ignorují